

14. Dějiny italského jazyka – úvod

1. Zrod disciplíny.
2. Elektronické zdroje textů.
3. Periodizace – B. Migliorini, *Storia della lingua italiana*, 1960.
4. První písemné památky.

Ad 1.

- typicky italská disciplína (srov. historické gramatiky Rohlfse, Tekavčiče aj.), pevně zakotvená v Itálii hlavně díky Migliorinimu.
- Historické pozadí:
 - 1873, G. I. Ascoli, „Proemio“ – *Archivio Glottologico Italiano* (centrálním zájmem dialektů; „Scuola storica“)
 - 1907, M. Barbi „Nuova filologia“, významná Barbiho edice *Vita Nuova*
 - 1926, A. Schiaffini, *Testi fiorentini del Dugento e dei primi del Trecento*; 1928, studie *Influssi dei dialetti centro-meridionali sul toscano e sulla lingua letteraria*
 - 1932, B. Migliorini, *Storia della lingua e storia della cultura* – filologie má být výzkumem dialektů pojatých jako *natura incontaminata*, na kterých je možno ověřit pravidelnost fonetických zákonů
 - 1937, založena katedra dějin jazyka – nastupuje na ni Migliorini; 1939, katedra dějiny jazyka v Římě – A. Schiaffini.
 - 1952-1954, „zlaté období“ – série knih, článků, kritických edic:
 - A. Castellani, *Nuovi testi fiorentini del Dugento* (1952)
 - M. Corti, *Studio sulla sintassi della lingua poetica avanti lo Stilnovo* (1952)
 - C. Segre, *La sintassi del periodo nei primi prosatori italiani (Guittone, Brunetto, Dante)* (nyní v *Lingua, stile e società*, 1963)
 - 1960, B. Migliorini, *Storia della lingua italiana*
 - 1963, T. De Mauro, *Storia linguistica dell'Italia unita* (nové vydání z r. 2005)
 - 1994, *Storia della lingua italiana*, a cura di Luca Serianni e Pietro Trifone, Torino, Einaudi; vol. I *I luoghi della codificazione*, vol. II *Scritto e parlato*, vol. III *Le altre lingue*
 - 1989-2003, *Storia della lingua italiana*, a cura di F. Bruni, Bologna: il Mulino (poslední svazek: P. Manni, *Il Trecento toscano*, 2003)
 - 2001, R. Tesi, *Storia dell'italiano. La formazione della lingua comune dalle origini al Rinascimento*. Laterza, Roma-Bari.
 - 2014, T. De Mauro, *Storia linguistica dell'Italia repubblicana*. Bari: Laterza.

Ad 2.

LIZ 4.0, *Letteratura italiana Zanichelli*, 2001 (1000 textů, Windows XP), k dispozici v knihovně.

BIZ, *Biblioteca italiana Zanichelli* – stejná verze pro W7, W10

OVI (Opera del Vocabolario Italiano) - <http://www.ovi.cnr.it/index.php/it/il-corpus-testuale>

TLIO (Tesoro della Lingua Italiana delle Origini) - <http://tlio.ovi.cnr.it/TLIO/>

MIDIA (Morfologia dell'italiano in diacronia) - <http://www.corpusmidia.unito.it/>

Ad 3.

Periodizace raných dějin italského jazyka – podle B. Migliorini, 1960.

- 1) 476-960, Tra il latino e l'italiano (hlavní písemná památka: Indovinello veronese, 8./9. st.)
- 2) 960-1225, I primordi (písemné památky: Placiti campani (cassinesi), 960-963; Ritmi giullareschi e storici, 12. st.; různé účetní knihy – nejznámější Libro di conti di banchieri fiorentini del 1211)

Ad 4.

Analýza textů – viz rozbor starých textů.

a) Indovinello veronese.

Interpretační problémy:

- typologie textu – tzv. *probatio penna*
- už *volgare*, anebo středověká latina v tzv. *scripta rustica*?
- význam *se pareba*: „si spingeva innanzi“ (od *parare*) vs. „apparivano“ (od *parere, parersi*)
- slovesná morfologie – singulár, anebo plurál (závisí na interpretaci: podmět – (copista) si spingeva innanzi i buoi, albo versorio teneba *atd.* vs. apparivano, (ecco) i buoi, albo versorio teneba(nt) *atd.*); je však třeba zachovat základní metaforickou ekvivalenci: *boves = le dita*.
- první dvě rekonstrukce (Rajna, Monteverdi) tedy dost pochybné ... (nejrozumnější je zřejmě návrat k Miglioriniho interpretaci, srov. s. 63-66); nedávné diskuse srov. *Storia della lingua italiana*, vol. II *Scritto e parlato*, Einaudi 1994, s. 33-35.

b) Placiti cassinesi - záznamy soudních slyšení či rozhodnutí

Interpretace:

- Migliorini: „... per la prima volta il volgare appare in piena luce (...)“ (s. 90).
- Současní badatelé (srov. *Storia della lingua italiana*, vol. II *Scritto e parlato*, Einaudi 1994, s. 28): „Sappiamo con certezza che le formule testimoniate a Capua potevano essere *scritte* anche in latino; (...) l'esistenza di formule simili (...) comprovano l'emersione di un volgare nel *Vorlesen* [přednes psaného textu, *recitazione di un testo scritto*] a fronte di una scritturazione latina.“
- Paralela mezi *volgare* a latinou je zřejmá, přesto tu jsou jasné znaky typologicky odlišného jazyka:

Sao	cco	kelle	terre	per	kelle	fini	que	tebe	monstrai	trenta	anni	le	parte	Sancti
												possette		
Scio	quia	illas	terras	per	illos	fines	quas	tibi	monstravi	XXX	annos	possedit	pars	Sancti

c) Ritmi bellunese, laurenziano e cassinese

- konec 12. stol.
- zajímavá geografická diferenciace *volgare*: Ritmo bellunese (Treviso – Belluno), Ritmo laurenziano (toskánský původ – Volterra, napsaný na počest biskupa Grimaldesca z Iesi (senato < aesinatem, „di Iesi“), Ritmo cassinese (jihoit. původ – některé dodnes typické znaky, hlavně nepřízvučný vokalismus)

d) Conti di banchieri fiorentini del 1211

- patří mezi to, co A. Castellani nazval *testi di carattere pratico* – po celé Duecento je produkce těchto textů obrovská, např. různé typy účetních knih: *libro del dare e dell'avere, libro delle spese minute* aj. (srov. P. Manni, *Il Trecento toscano*, s. 26)

- z hlediska jazykového jen některé jevy – zájmena *ci* a *no* (viz citace pod úryvkem) v zajímavé komplementární distribuci.